

MARTORELL, Joanot (2007): *Der Roman vom Weissen Ritter Tirant lo Blanc. Aus der altkatalanischen Sprache des Königreichs Valencia erstmals ins Deutsche gebracht von Fritz Vogelsang*. 3 Vols. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 700 p., 368 p., 519 p.

El cavaller Tirant, protagonista de la genial ficció on Joanot Martorell va exorcitzar, a força de fantasia i belles paraules els seus fantasmes personals i els temors de l'occident cristià amenaçat pels turcs, torna a ser notícia. Cavalca, disposat a rompre llances a favor de la nostra llengua i la nostra cultura, gràcies a la bellíssima versió alemanya enllestida per Fritz Vogelsang.

Vogelsang, valencià d'adopció, ja que passa llargues temporades a Xiva de Morella, és una persona d'exquisida sensibilitat i especial domini de la llengua alemanya. S'ha guanyat un merescut prestigi, tant al seu propi país (*Premi de Literatura de la ciutat de Stuttgart* del 1978, *Premi Wieland* al millor traductor del 1979, i *Premi de la ciutat de Leipzig* 2007 per la seva versió del *Tirant*), com a Espanya, on ha obtingut el *Premio Nacional de Fomento de la Traducción de Autores Españoles* en reconeixement a les seves magnífiques versions de grans clàssics en llengua castellana, com sor Juana Inés de la Cruz, Gustavo Adolfo Bécquer, Antonio Machado, Vicente Aleixandre, Octavio Paz, Rafael Alberti, Juan Ramon Jiménez i Pablo Neruda, entre d'altres. Personalment, destacaria la concisa bellesa de la seva magistral interpretació, per desgràcia, que jo sàpiga només assequible en una edició de bi-

12. I així, al *Curial* esmentaria, per exemple, el cas dels cap. 75-83 de la crònica de Muntaner (on hi coincidírem Espadaler-Butinyà), passatge en què surt precisament l'expressió (*Ahur*) comentada ací a la n. 70, p. 242 (vegeu *Tras los orígenes del Humanismo: el «Curial e Güelfa»*, op. cit. en la bibliografia, p. 100-102 de l'ed. de 2001). De passada, perquè no és signe de cap intertextualitat, cal valorar que ací s'ha destacat alguna expressió que sortia a aquella crònica (n. 245, p. 409-410).

bliòfil (Insel Verlag, Frankfurt: 1985), dels sonets de Góngora; sonets que va aconseguir traduir mantinent (sense esforç aparent!) el rigor exacte de la rima i la barroca polifonia conceptista del sentit.

Vogelgsang ha rebut també el *Premi de Literatura Catalana* (1985) per les seves versions disperses d'autors tan elaborats com Pere Gimferrer i Salvador Espriu. Tinc ara mateix davant, i acabo de llegir amb extraordinària fruïció, els tres esplèndids volums de la seva versió global de l'obra poètica d'Espriu (Ammann Verlag & Co., Zürich: 2007). Versió, no cal dir no gens fàcil, que crec que parla per sí mateixa de la gran professionalitat d'aquest especialista, que aconsegueix trobar el registre més pertinent a l'hora de fer arribar als seus compatriotes la punyent concisió de la lírica espriuenca. Aquests tres bellíssims volums, que presenten també el text català confrontat a l'alemany, facilitant així l'accés dels lectors alemanys a la nostra llengua, fan autèntic goig i em semblen ben dignes de fer volar campanes. Espero que no passin desapercibuts i que algú més sabut que no jo els dediqui la llarga ressenya estudi que mereixen.

Ara i ací, hom m'ha encarregat de centrar-me en els tres altres monumentals volums, bellament enquadernats en tela, cadascun d'ells en un color crema diferent, de la recent versió alemanya del *Tirant*. Aquesta edició, amb 1.587 p. (!) de pulquèrrima presentació i nítida impressió, va tenir un paper estelar durant la Fira de Frankfurt de 2007. És el resultat d'un ingent esforç editorial; la felicitat culminació d'una anterior iniciativa més aviat frustrada.

Cal recordar que el 1990, amb motiu de l'*Any del Tirant*, la mateixa Fischer Verlag, sota els auspicis del Ministeri de Cultura espanyol i amb l'especial mecenatge del Sr. Heinz Pechthold, va donar a llum un primer volum que contenia la versió alemanya dels 163 primers capítols del *Tirant*, un interessant pròleg del traductor (p.7-39), i la famosa "Lletra de Batalla per *Tirant lo Blanc*" de Mario Vargas Llosa, a manera d'epíleg (p. 689-736). Malauradament, els restants volums, que molts esperaven amb candeletes, mai no van arribar a publicar-se. Els lectors amatents, que van haver de tancar el llibre al bell mig d'un dels fragments que millor posen en evidència l'habilitat narrativa de Martorell, o sigui el saborós. c. 162 on *Wommenmeineslebens* (Plaerdemavida) reescriu amb deliciosa picardia la tradició literària del *Somnium* ciceronià amb la famosa descripció de les "Bodes sordes", es van quedar amb la mel en la boca! Tenien motius per a sentir-se frustrats davant aquella magnífica simfonia inacabada. El tradicional "continuarà", destinat a atiar la curiositat del públic aficionat als fulletons o als serials televisius, perdia així la seva funció d'aperitiu excitant, durant el llarg interval de 17 anys –tota una generació!– que separa aquella primera temptativa de la segona que ara comentem. La ruptura deixava, això sí, ben al descobert la complexitat dels problemes econòmics inherents a una empresa cultural de semblant volada.

Tanmateix el volum, a més d'operar com certes llavorettes del desert, capaces d'esperar durant molt temps l'avinentosa d'una saó oportuna, fou un tast més que suficient per a provar fins a quin punt el senyor Vogelgsang era la persona més indicada per a abordar la difícilíssima tasca que suposa la reinterpretació fidel d'una obra medieval de la complexitat semàntica i estilística del *Tirant*, a una llengua de tanta precisió lògica i sintàctica com l'alemany. I gràcies a la iniciativa de la Secció de Documentació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), que va convidar el senyor Vogelgsang a anar a València per a discutir la possible continuació de la seva important tasca, i a una gestió directa amb l'editorial, va ser possible de tornar a endegar un vell projecte, que semblava oblidat.

Aquesta gestió – dit sigui de pas – ha posat en evidència una realitat ben digna de destacar: resulta a hores d'ara molt difícil d'establir una col·laboració civilitzada i racional entre les diverses institucions responsables de donar suport a la nostra llengua i literatura! Basta pegar una ullada a la pàgina de reconeixements que figura al pròleg de la nova edició alemanya del *Tirant*, per a fer-se una petita idea de la complexitat d'una tal operació, que, d'una banda, ha passat per un conveni institucional entre l'AVL i el projecte europeu de recerca IVITRA de la universitat d'Alacant, (que, ultra fer de gestor, ha servit a més de pont amb l'Institut Cervantes), mentre, d'altra banda, s'hi documenta també el mecenatge de l'Institut Ramon Llull i el suport primigeni del Ministeri espanyol de Cultura!

Al final, hi ha hagut, malgrat tot, una felicitat conjunció d'esforços institucionals, de la qual cal felicitar-nos (i felicitar de manera especial la Fischer Verlag per l'hàbil diplomàcia desplegada). Perquè les

evidents desavinences polítiques existents propicien una manca de planificació harmònica i coherent. Vist des d'una perspectiva europea, –i els mateixos editors d'aquesta bella edició ens en podríem fer dos cèntims si no fossin tan savis i discrets!– no cal dir que resulta totalment esperpèntica la visió que oferim amb les nostres divisions i batalletes partidistes, i la manca d'una eficient gestió coordinada en aspectes econòmics i culturals de mutu interès. És un tema que es fa massa evident, adès adès, en casos com el del *Patronat Ramon Llull*, responsable de l'edició de l'obra del gran mestre mallorquí, on la Generalitat Valenciana opta *de facto* per ignorar un vell compromís oficial no revocat. Un altre exemple prou representatiu en els brinden les escaramusses causades per la manca de reciprocitat en la recepció de TV3 a la comunitat valenciana (en un moment on és possible visionar per satèl·lit les emissions més distants).

Tornant al text que comentem, val a dir que manté l'estructura, lleterria (amb belles cabdals que evocuen les de l'incunable tirantià!) i paginació de l'esmentada edició de 1990. Això és ben evident en el volum primer, que en principi reproduïx formalment les 685 primeres pàgines del de 1990. La interessant introducció original que el Sr. Vogelgsang va redactar en aquella avinentesa es manté tal qual, mentre que la "Lletra de batalla" de Mario Vargas Llosa, que abans hi figurava també a manera d'epíleg, ha passat a ocupar ara les p. 473-519 del volum tercer. En lloc seu (Vol. I, p. 687-700), i sota el títol de "Una obligada informació sobre la recerca que entretant cal ressenyar", el traductor ens brinda una intel·ligent posada al dia dels temes més importants referits a la gran novel·la valenciana.

En aquesta nova nota el Sr. Vogelgsang incideix en alguns punts interessants, algun d'ells ja tocat en el pròleg. Seria el cas d'un comentari que guarda relació amb la bella reproducció de la pintura de "La Verge i l'infant Jesús, amb sant Jordi i sant Antoni Abat" del Pisanello, ja reproduïda en la portada de la primera edició i que ara trobem en la contraportada. Vogelgsang, amb la sana independència de criteri que el caracteritza, torna a insinuar (I, p. 697) que Martorell degué conèixer personalment el pintor italià i la seva obra en la cort del Magnànim, i que aquesta pintura pogué estimular la creació de la novel·la. Assenyala, a més, que la coincidència de dates entre la que el cavaller valencià presenta al final de la dedicatòria per al començament de la seva obra el 2 de gener de 1460, i el final del malograda congrés de Màntua auspicat per Enea Silvio Piccolomini i destinat a preconitzar la unió dels cristians contra els turcs, podria ser un índex determinant de la intencionalitat del llibre. Martorell hauria pogut tractar aquell gran humanista en la cort napolitana on va assimilar no solament la gran cultura de la qual dona prova, sinó també l'esperit de croada del futur papa Pius II. L'esforç vertebrador d'aquest esperit vindria també simbolitzat pel mateix nom de l'heroi de la novel·la: *Tirant* o *Tirante*, que Vogelgsang (I, p. 700) associa amb el de "viga maestra" que sustenta i vertebrava l'edifici simbòlic de la unió entre la cristiandat occidental i l'oriental.

En general el traductor en el seu nou estudi, mostra estar ben al dia de les novetats de la investigació i de les edicions més recents. Ultra acceptar i assimilar la divisió de l'obra en cinc llibres, característica de la primera versió castellana de 1511, opta per operar alguns petits retocs. Així, p.e. en el volum III (p. 469), elimina el colofó de l'incunable: "Ací feneix lo libre...", tema de tantes especulacions erudites. Com diu Vogelgsang amb bona lògica, tal cloenda no pot ser ni de Martorell ni de Galba, sinó "dels mateixos impressors". Raó per la qual es limita a donar-ne la traducció al bell mig del seu estudi (I, p. 690).

D'altra banda, el traductor confessa sense manies que:

"hi ha llocs, fragments i capítols sancers, que no reconec com autèntics. (Hi ha també ací i allà aclariments falsos, afegits posteriorment, tals com l'afirmació 'que el rei de Tunis portava al seu elm una estàtua de Mahoma feta d'or'. Confiant en la meua capacitat de discerniment –escriu– m'he pres la llibertat, sense por de ser acusat de subjectivisme, d'indicar amb una nota els fragments de la novel·la més marcadament estranys, a fi que el lector no en faci responsable a Martorell" (III, p. 692).

Així, per exemple, el traductor alemany es mostra contrari a acceptar que el sermó de Fra Ferrer (c. 403) i la primera part del c. 404, siguin obra de Martorell, i així ho fa constar en una contundent nota (III, p. 259). Referint-se a la coneguda tesi de Rubiera, Vogelgsang, que no accepta la doble autoria, però sí l'existència d'interpolacions o embelliments posteriors, explica (III, p. 692) que també ha de-

tectat algunes incongruències en el tractament de certs temes, i “que se li van posar els cabells de punta” al traduir el miracle, explicat en el c. 340, dels cossos dels cristians girats cara al cel, en contrast amb els dels infidels, raó per la qual edita aquest fragment entre claudàtors (III, p.126-127). I el mateix fa amb la coneguda descripció de València continguda en el c. 330 (III, 97-99).

Tals opinions, venint com vénen d’una persona que coneix necessàriament el *Tirant* molt de primera mà, no solament són molt respectables, sinó ben dignes de tenir en compte, i per això les he traduïdes més amunt de manera més o menys literal. Ara bé, això no vol dir que no resultin també discutibles, partint, com parteixen, d’una idea preconcebuda sobre la mentalitat de l’autor i de la presumpta lògica i absoluta coherència del seu discurs. Però de fet, tal i com he tractat de mostrar en moltes de les notes de la meua recent edició (València: Editorial Tirant lo Blanch, 2005 i edició econòmica en *paperpack* 2008), hom hi pot detectar notables daltibaixos i considerables fluctuacions en la coherència ideològica, potser determinades per la temptació oportunista que va sentir Martorell d’aprofitar unes fonts que li abellien per la seva bellesa formal. En tot cas, opino que la referència al “llibre” que trobem al final en del c. 349: “Ací fa lo libre hun incident per narrar los fets de Plaerdemavida”, no marca necessàriament, “la distància entre el narrador, Martorell, i el desconegut editor que va preparar el manuscrit original per a la impremta” i va redactar els títols dels capítols (III, p.153). Ens trobem, més aviat, si no vaig errat, davant d’un tipus de formulació molt característic de molts textos medievals, en especial els narratius i historiogràfics, com bé prova, sense anar més lluny la *Crònica* de Muntaner.

Tanmateix allò realment important en una traducció és la capacitat del traductor de copsar les idees i de transmetre fidelment el missatge original amb naturalitat i elegància, aprofitant al màxim el ventall de registres de la pròpia llengua i fent servir els correlats objectius més adients a l’esperit d’aquesta. Crec que, en general, que es pot afirmar que el Sr. Vogelgang ha assolit plenament aquests difícils objectius.

Algú ha remarcat que el natural procés de germanització d’alguns noms dels protagonistes operat pel traductor resulta una mica excessiu en el cas de Kirielayson de Muntalbà, on Martorell volia fer burla d’un conegut enemic personal que d’altra manera resulta difícil d’identificar:

...vengué lo cars a notícia de un cavaller qui havia nom Kirielayson de Muntalbà, lo qual venia de natura de gigants, qui era de molt gran statura, molt fort e animós més que tot altre...(c.75, TB, ed. AH, p. 302).

...die Affäre auch einem Ritter zur Kentniss kam, der den namen Kyricieleison von Wittberg trug und einem Riesengeschlecht entstammte. Er war nämlich ein Mann von gewaltigem Wuchs, Bären stark und grösste Draufgänger, den man sich vorstellen mag... (c. 75, I, DWR, p. 244).

Personalment, no crec que el lector alemany del carrer, desconexedor del context, és faci massa ressò d’aquesta objecció. A ell li sonarà molt més versemblant i natural Wittberg, de la mateixa manera que a casa nostra i en les novel·les de cavalleria castellanques, els llinatges o denominacions dels cavallers alemanys es romanitzaven i un “Grünwald” passava a convertir-se de manera automàtica en el “caballero de la Verde Foresta”. En aquest sentit, i dit sigui de pas, no descartaria que rera el cavaller “Muntanya Negra”, esmentat per Martorell (c. 37), –que Vogelgang tradueix per “Montenegro”– no s’hi amagui un ben germànic “Schwarzenberg”.

En tot cas, en el tast donat més amunt, he destacat de quina expressiva manera el traductor intensifica el *molt fort e animós* del text original, atorgant a l’antagonista de Tirant una dimensió animal, relacionable amb la funció dels elms i dels emblemes, i comparant-lo amb un òs i qualificant-lo alhora de l’home més violent o arrevatat que hom pogués imaginar.

Demstrar fil per randa l’excel·lència del treball del Sr. Vogelgang exigiria un estudi ben perfilat, que superaria de molt els límits de l’espai disponible i em limitaré a oferir al lector dos petits tasts, com a botons de mostra o invitació a la lectura:

...ell se fa enamorat de mi e volria’m açar la camisa si yo lo y consentia. E ha’m jurat sobre lo sancts Evangelis que si la emperadriu se moria, de continent me pendria per muller... (c. 230, AH, p. 893).

Er hat sich in mich vernarrt und würde mir gern das Hemd lüpfen, wenn ich es zuliesse. Mit der Hand auf den heiligen Evangelien hat er mir geschworen, dass er, wenn die Kaiserin stürbe, mich unverzüglich zur Frau nehmen würde... (WR, II, p. 173).

El traductor és ací absolutament fidel als conceptes, però el verb alemany *vernarren*, relacionat amb el mot *Narr* = “boig”, insinua molt bé l’estat d’alienació amorosa (i que els moralistes associaven amb el “loco amor”) del vell emperador.

Vegeu, finalment, com tradueix Vogelgsang una de les descripcions més complicades i conegudes de la novel·la:

E Tirant tenia la mà sobre lo ventre de la princesa. E Plaerdemavida tenia la sua mà sobre lo cap de Tirant e, com ella conexia que la princesa se adormia, fluixava la mà e lavors Tirant tocava a son plaer, e com ella despertar-se volia, strenyia lo cap a Tirant hi ell stava segur. En aquest deport stigueren per més spay de una hora, hi ell tostemp tocant-la (c. 233, p. 904).

Tirant hatte die Hand *derweil* auf dem Bauch der Prinzessin. Wonnemeineslebens *aber* hatte ihre Hand auf dem Kopf Tirants, und *sobald* sie merkte, dass die Prinzessin einschlief, lockerte sie die Hand, und Tirant liess *alsbald* seinen Tastgelüsten freien Lauf; wenn Karmesina *jedoch* zu erwachen *drohte*, drückte Wonnemeineslebens auf den Kopf Tirants, und derselbe hielt still. Mehr als eine Stunde währte dieses *ergötzliche* Treiben, und in all der Zeit streichelte er unablässig der Leib der Prinzessin... (WR, II, p. 182).

Una vegada més el traductor és fidel a l’original, però introdueix algunes petites matisacions temporals que marquen la duració de l’acte descrit, al qual donen així més precisió. Mentre que el verb *drohen* incideix en la noció de perill inherent al brusc despertar de Carmesina, la de *deport*, que sembla donar a l’acció descrita una dimensió agradable de joc, s’intensifica ací amb una adjectivació que no es troba en l’original i que manté molt bé el sentit d’“acte delitós” emprada sovint com eufemisme de l’acte sexual; una connotació reafirmada pel genèric *Treiben*, aplicable a una vasta paleta d’activitats, però que ací agafa més aviat una denotació sexual. D’altra banda *streicheln* s’acostaria més al registre afectuós d’“acaronar, acariciar,” que no al mer “tocar”, emfatitzat, d’altra banda en l’expressiu *Tastgelüst*, que subratlla de manera eficaç la intensa pruija de la passió.

En resum: cal felicitar-nos que gràcies a una extraordinària mobilització d’esforços (AVL-IVITRA- INSTITUT RAMON LLULL i INSTITUTO CERVANTES), i a una una importantíssima editorial alemanya, de fa anys difusora d’obres seminals de la literatura universal com la de Thomas Mann, el gran cavaller Tirant, torni a estar present, armat de vint-i-un botó, al bell mig del millor escenari cultural europeu. I cal felicitar de manera ben especial al traductor d’aquesta bella obra, Sr. Fritz Vogelgsang, que s’ha fet més que mai mereixedor de la nostra més pregona gratitud. Espero i desitjo que els responsables de la nostra cosa pública en prenguin bona nota a l’hora de repartir patenes i distincions.